

Covid-19 que “ha dejado al descubierto las grandes lagunas, las enfermedades de la humanidad y la necesidad de buscar remedio a sus llagas de antes y de ahora. No se puede seguir viviendo como hasta ahora, consumiendo sin medida, queriendo gozar frenéticamente de todo” (ver pp. 53-62: “El virus que cambió al mundo”). Esta pandemia golpeó con gran dureza a los más pobres de Bolivia y a través de “Hombres Nuevos” se respondió activamente con ayudas a centros de discapacitados, a los enfermos de tuberculosis y de sida en la cárcel de Palmasola y con las “ollas solidarias de alimentos” para más de 16.000 familias necesitadas.

En 1998 Nicolás Castellanos recibió el Premio Príncipe de Asturias de la Concordia y en 1955, siendo todavía un joven religioso agustino recién profesado, ganó el certamen literario anual organizado por la Academia Mariana de Lérida con el trabajo: *Santuarios marianos del Bierzo*. La presente edición contiene un álbum fotográfico muy completo (ver pp. 257-288) y un utilísimo índice onomástico con numerosas referencias a san Agustín, a san Francisco de Asís, a san Pablo VI, al cardenal Vicente Enrique Tarancón, al papa Francisco.... Sugestiva aportación al estudio sobre el alcance de la renovación eclesial suscitada por el Concilio Vaticano II vivida por un obispo conciliar.

VALENTÍ SERRA DE MANRESA

Lluís DOMÈNECH I GIRBAU – Teresa-Montserrat SALA, *Del llibre que Lluís Domènech i Montaner no va escriure*, (Quaderns d'art i natura, 3), Edicions de la Universitat de Barcelona, Barcelona 2023, 110 p., ISBN 978-84-9168-942-2.

Dins de la col·lecció dels “Quaderns d'art i natura” que edita la Universitat de Barcelona amb el propòsit de relacionar imatges i textos vinculats al món de la naturalesa, acaba de sortir publicat aquest recull de textos inèdits acompanyats d'una selecció d'imatges que han estat escollides pels autors del conjunt de materials que el prestigiós arquitecte Lluís Domènech i Montaner (1849-1923) havia aplegat per tal d'elaborar un estudi sobre l'art romànic a Catalunya –que no arribà a publicar– i que havia articulat a partir de les observacions i les anàlisis que realitzà entre els anys 1901 i 1906 dels paisatges, monuments i vestigis de la Catalunya medieval a partir d'uns viatges d'estudi –molt ben preparats i de gran seriositat científica– realitzats amb l'objectiu de conèixer a fons edificis medievals com ara l'anada al monestir de Sant Pere de Rodes a l'Alt Empordà (anys 1893 i 1905); els viatges a Sant Pere del Burgal i Santa Maria d'Àneu i altres esglésies del Pallars Sobirà (any 1904); l'anada a la Vall de Boí, a l'Alta Ribagorça, on estudià les esglésies de Barruera, Durro, Erill la Vall, Boí i Taüll; i finalment l'excursió cien-

tífica a Sant Pere de Montgrony, al Ripollès efectuada l'any 1905.

L'interès per estudiar els edificis romànics en el seu context geogràfic, humà, social i constructiu, marcà les diverses sortides de recerca pels indrets de la Catalunya romànica que Lluís Domènech i Montaner programà amb els seus alumnes de l'Escola d'Arquitectura, i que comptaren amb la possibilitat de reproduir tècnicament les imatges, de tal manera que l'arquitecte s'havia de convertir en fotògraf; així, i tal com ho expressen els autors del llibre, "Si el dibuix era la manera d'observar i de sintetitzar els trets essencials de les coses, la fotografia, sens dubte, va revolucionar la forma de representar i conèixer la realitat" (p. 29).

Tenen un gran interès els resultats de la primera visita que Domènech i Montaner feu el 1903 al monestir de Sant Pere de Rodes. Les acurades descripcions aportades per l'arquitecte reflecteixen la capacitat d'observació i el gran coneixement de les tècniques constructives del romànic que posseïa Domènech i Montaner i, alhora, esdevenen avui una font de primer ordre per a conèixer l'estat en què es trobava el conjunt patrimonial del romànic català a finals del segle XIX (veg. pp. 39-44). No cal dir que tenen un destacat interès les anotacions manuscrites que prefiguren la introducció del llibre sobre el romànic català que Domènech i Montaner no arribà a escriure, i que ell havia projectat per documentar les arrels de l'arquitectura catalana; un llibre que hauria comptat amb una introducció de caràcter històric i quatre parts dedicades als elements constructius, als elements decoratius, a les estructures i finalment als edificis. Precisament, aquesta introducció inèdita de caràcter històric ara l'editen els autors a la part final del volum que ressenyem (veg. pp. 85-108: "Primitives construccions de la reconquesta des de Carlemany fins a Guifré I. Segles VIII i IX"), un text que posa de manifest com Domènech i Montaner esguardà l'arquitectura romànica talment com el testimoni més eloqüent de la cultura introduïda pels carolingis i que, al llarg de tres segles, marcà el territori català i en dissenyà l'estructura amb camins i rius, esglésies i monestirs, i àdhuc va crear relacions econòmiques d'àmbit municipal o de veïnatge que, finalment, contribuïren a definir el factor d'identitat de Catalunya.

Semblaria que el llibre no s'arribà a escriure pel fet que l'any 1909, Josep Puig i Cadafalch, apropiant-se furtivament dels materials dipositats a l'Escola d'Arquitectura "va decidir dur a terme, sense comptar amb el seu mestre [Domènech i Montaner], la gran obra sobre l'arquitectura romànica a Catalunya" (p. 32). D'aquest fet se'n va doldre Domènech i Montaner en un article que publicà a la premsa: "Fa poc aquest senyor pretensions [: Puig i Cadafalch], va apropiat-se uns treballs sobre l'art romànic a Catalunya fets per senzills alumnes a la meua classe. Subrepticiament, sense permís dels autors no de l'Escola [d'arquitectura], els va sostreure de l'arxiu valent-se de la bona fe d'un auxiliar" (veg. *El poble català*, 8 de maig de 1909). Amb l'ajut d'aquests materials sostrets, Josep Puig i Cadafalch, amb la col·laboració d'Antoni Falguera i de Josep Goday publicà, entre els anys 1909 i

1918 a l'Institut d'Estudis Catalans els volums de *L'arquitectura romànica a Catalunya*, que l'any 2001 foren reeditats en edició facsímil.

Els autors d'aquesta monografia, Lluís Domènech Girbau i Teresa-Montserrat Sala, coronen el seu escrit tot assenyalant que les notes inèdites, ara editades, de Domènech i Montaner "són un testimoni del procés de recerca historicoartística de l'arquitecte i de la seva visió del temps del romànic" (p. 110). Aquesta edició ens permet, doncs, d'aproximar-nos a la mirada que Domènech i Montaner donà a l'art romànic inserit en el seu paisatge i marc natural.

VALENTÍ SERRA DE MANRESA

Josep ALANYÀ (ed.), *Diplomatarium Arnaldi de Villanova*, (Arnaldi de Villanova Opera Theologia Omnia, II), Institut d'Estudis Catalans, Barcelona 2022, LIX + 455 p., ISBN 978-84-7283-739-4.

En el año 2002, bajo el impulso del Dr. Josep Perarnau, se impulsaron y retomaron en Barcelona los estudios arnaldianos. Además de programar la edición de las obras espirituales del famoso médico Arnau de Vilanova († 1311), se proyectó la edición del Diplomatario "arnaldiano"; un reto que asumió el canónigo de la catedral de Tortosa, y experto medievalista, Dr. Josep Alanyà Roig que partió de una incipiente recopilación de documentos que había iniciado en el lejano año 1909 Ramon d'Alòs-Moner y continuada en 1935 por el capuchino Martí de Barcelona.

El Dr. Alanyà ha espigado, pacientemente, de los Registros del Real Patrimonio (secc. Maestro Racional), de las Cartas Reales y de los Registros de la Cancillería Real, custodiados en el Archivo de la Corona de Aragón (en sus diversas series de *Commune*, *Curiae*, *Legationum*, *Sigilli Secreti*, *Diversorum*...) las noticias dispersas referidas al *phiscus* y *magister* Arnau de Vilanova para poder ofrecernos el presente *Diplomatarium Arnaldi de Villanova*, que va desde el año 1279 al año 1376, cuando el inquisidor Nicolau Eimeric incorporó en su *Directorium Inquisitorum* los errores teológicos arnaldianos condenados en 1317.

El contenido temático del Diplomatario queda concentrado en aquella documentación que ilumina la biografía de Arnau; la que aporta noticias sobre sus negocios particulares y familiares en Valencia –y, también, sobre herencias e inventarios de bienes– y, obviamente, aquella documentación que nos explica sus relaciones médicas con los monarcas de la Corona de Aragón (Pedro el Grande, Alfonso el Liberal y Jaime II; y también con Federico III de Sicilia y con Carlos II y Roberto I de Nápoles). De modo particular el Dr. Alanyà edita la documentación generada a propósito de los escritos y polémicas teológicas arnaldianas suscitadas durante el pontificado de los papas Bonifacio VIII, Benedicto XI y Clemente V.